

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

„Ašara Dievo aky” ar „prakeiktoji”?

Rašytojo Jaroslavo Melniko mintys apie emigraciją, sąlygota propagandos, iš tiesų vertos dėmesio – ne tik kaip pastangos įvertinti patį reiškinį, tačiau ir mūsų tautos mentalitetą (J. Melnikas, „Alternatyvioji Lietuva, arba apie propagandas naudą”, „Metai”, 2014 kovo mėn.). Kodėl, klausia rašytojas, lietuviai bėga iš savo šalies, vadindami ją „prakeiktąja”, „bananų respublika”, „liūnu” ir panašiai, kodėl geriau spraudžiasi „po šešis viename kambaryje Londono priemiesčiuose, ten kankinasi, kovodami su emigranto kompleksu, kad tik nereikėtų gyventi ‘prakeiktoje Lietuvoje’, savo žemėje”?. Iš beviltiškumo?

„Bet kiek tas beviltiškumas atitinka realybę, o kiek jis dirbtinai sukurtas mūsų smegenyse?” – klausia rašytojas. Antrinant jam, norėtusi iš tiesų paklausti ne vieno lietuvio, ar iš tiesų beviltiška yra padėtis, kai šalis yra NATO ir ES narė, kai be vizų gali keliauti po visą Europą – juk ukrainiečiai už tokią svajonę barikadose galvas padeda. Kam gi naudinga taip teršti ir juodinti šalį, taip ją žeminti ir įtraukti į tą žeminimo procesą nenuovokius, kritinio mąstymo neturinčius žmones, kad šie visa tai laikytų niekais, negana to, tikėtų absurdiškiausiomis sąmokslo teorijomis?..

Atsakymas, turint omeny šalia vykstančius politinius įvykius, yra ganėtina aiškus: visa tai naudinga toms struktūroms, kurios įkūnija totalitarizmo galias, imperializmo ilgesį, deklaruojamo, bet neveikiančio įstatymo principus, baudžiavinį piliečių mentaliteto formavimą ir „tautų draugystę”, pagrįstą svarbiausiu darvinizmo dėsniu – stipresnė rūšis visada teisi. Mūsų visuomenėje irgi yra piliečių – baudžiauninkų, kuriems atrodo, kad be bandos vado niekaip nenuėisi į šviesų rytojų – toks jų mentalitetas, galima sakyti, jau ne tik susiformavęs, bet ir susicementavęs. Tokiems smegenų plauti jau nebereikia – procesas įvykęs, smegenys išplautos ir išpiltos kartu su vandeniu.

Tačiau juk ne jiems skirta propagandinė Lietuvos (o taip pat – Europos, JAV, NATO) nekiniimo ir menkinimo kampanija. Visa tai skirta abejojantiems, tingintiems mokytis ir mąstyti, emociškai nestabiliems, pagaliau – nežinantiems. O tokių juk atsiranda ne tik Lietuvoje, bet ir kitose pasaulio šalyse – „penktoji kolona” aktyviai veikia ir JAV, ir Europoje, ne veltui Putino režimas skiria propagandai ne milijonus, o milijardus.

Ar verta tada stebėtis, kai lietuvis taip apkvailinamas, kad ima laikyti savo šalį „prakeikta”? Bet ar kada pagalvojo, kodėl? Bėda ta, kad lietuviai nelinkę galvoti – esame, pasak senos klischės, lyrikų tauta. O kas gi geriau pasiduoda propagandiniam apdirbimui, jei ne lyriška siela: juk seniai žinoma ir patvirtinta, kad propaganda dažniausiai paremta emociju turiniu. O kita bėda yra ta, kad lietuvis dažnai yra linkęs dėl savo nesėkmių kaltinti ne patį save, o ką nors kitą – dažniausiai, žinoma, tą pačią Lietuvą, nes ją juk apkaltinti lengviausia, Lietuva nepasiteisins.

Tiems, kuriems Lietuva „prakeikta” ir kurie iš jos su prakeiktais pabėgo, galbūt jau ir nebepadėsi. Tačiau auga jaunimas – naivu būtų tikėtis, kad šovinistinė Rusijos propaganda nesitaiko į jį. Taikosi, ir dažniausiai naudodama „minkštąsias galias” – kultūrą, meną, švietimą, kilnias „tautų draugystės” idėjas, kurioms veikiausiai joks jaunas žmogus negali atsispirti, nes idėja juk iš esmės graži ir teisinga.

Todėl Lietuvai šiandien labiausiai reikia tinkamos atsvaros propagandai, siekiančiai pavergti mūsų tautos mentalitetą ir istorinę sąmonę. O tam, kad mūsų istorinė sąmonė išlaikytų ir padėtų mums išlikti (istorija liudija – ji jau ne kartą mums padėjo), pirmiausiai turėtų pasistengti švietimo sritį kuruojantys politikai, valdininkai ir pedagogai. Žmogus, nežinantis savo šalies istorijos, niekada nebus brandi asmenybė.

15min.lt nuotr.

KLIO, ISTORIJS MŪZA

*Pučia vėjas nuo piramidžių,
Nuo karalių ir nuo pilių,
Nuo lieknų kaip ietys bažnyčių,
Nuo baroko riebių gėlių.*

O, kokia graži Istorija!

*Miršta rėmuose galvos dožų.
Meldžias raidės ant akmenų.
Virpa kvapas vystančių rožių.
Tirpsta aidas karo dainų.*

Kaip lavoninė kvepia Istorija.

*Valdo šalį galingas vyras.
Suka girnas juodi vergai.
Teko kraujas, nuodai ir vynas,
Skamba kardas ir pinigai.*

Aš drebu, skaitydamas Istoriją.

*O sena prostitutė Klio,
Pardavėja vartotos tiesos,
Nei nuodų, nei kardų nebijo,
Tiktai bijo saulės šviesos.*

Renata Šerelytė

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniam „Draugo” priedui „Kultūra”, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje”

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Pabuskite ir skleiskitės • 2-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė. „Meilė niekada nesibaigia...” • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Nuotraukos ir dokumentai primena istorinio miesto pavadinimo gražinimą • 5-as psl. Juozas Aputis. Žuvys neturi atminties. Novelė • 6-as psl. Algirdas Mikas Žemaitaitis. Antroji lietuvių tautos šventė (3) • 7-as psl. Perpetua Dumšienė. Vytauto Didžiojo universitetas įteikė regalias garbės daktarams • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Audrius Juzėno „Ekskursantė” • Audronė Girdzijauskaitė: „Mano Druskininkai”

NE VISKAS SUTEMOSE ŽUVO

Apie Putino kūrybos studijas Vilniaus universitete

Prie Vilnelės 1957 m. balandžio 13 d.

Irenos Kostkevičiūtės nuotr.

Perpetua Dumšienė

*Pergalė sunaikino mirtį!
Kurgi, mirtie, tavoji pergalė?
Kurgi, mirtie, tavasis geluonis?!*

NT Apd I Kor 15

Poetui skirti jubiliejiniai minėjimai, iš naujo perskaityta Vandos Zaborskaitės knyga „Biografijos bandymas“, kur daug rašoma apie Vinčą Mykolaitį Putiną, paskatino parašyti apie Putino kūrybos studijas Vilniaus universitete. Norėčiau, kad man pavyktų atskleisti tą Putino speckurso atmosferą, kuri mus, jaunus studentus, veikė, brandino mūsų asmenybes krikščioniškųjų idealų dvasia, gludino visuomeninių reiškinių vertinimo kriterijus, ugdė demokratines pažiūras, skatino ir mūsų kūrybinius pradus.

Drįsčiau tvirtinti, kad pažangūs Alma Mater dėstytojai, jų pažiūros ir humanistinių Putino kūrybos idealų šviesa ižiebė mūsų sielose prometėjiškos ugnies ilgesį, siekiamybę.

O kada gi buvo ta pradžia? Gal kai dar visai nieko nenustuokdama, paauglystėj, senelių sodyboj vasaromis skaičiau „Židinius“, Putino redaguotus. Ir tik po daugybės metų sužinojau, kad pas senelius buvo palikta saugoti biblioteka ir paveikslų kolek-

cija vieno išsilavinusio žmogaus, emigravusio į Vakarų. Prie tos bibliotekos buvau tiesiog prilipusi per dienų dienas. Bet tikroji, jau mano pačios apsisprendimu padaryta pradžia buvo 1965-aisias – tais metais išėjo Putino paskutinis dar jo paties parengtas poezijos rinkinys „Langas“, o viena lituanistų laida pradėjo studijas Vilniaus universiteto Filologijos fakultete. Tarp jų patekti teko laimė ir man.

Daug kalbos ir literatūros mokslo korifėjų mums dėstė – prof. Jurgis Lebedys, prof. J. Kazlauskas, prof. V. Mažulis, prof. Vanda Zaborskaitė, prof. D. Sauka, prof. J. Girdzijauskas. O trečiame kurse, kai prasidėjo specializacija, mes, šešios studentės, pasirinkome poezijos specializaciją. Šiam speckursui vadovavo kukli dėstytoja Marija Bieliauskienė (1929–1984), kuri mūsų lavinimui, nepaisydama savo silpnos sveikatos, atidavė visas jėgas, visą širdį. Šio seminaro lankytojams prasidėjo tikras, nuoseklus, rimtas lavinimasis. Ketvirtame kurse būdamos rašėme kursinius darbus, reikalaujančius gero literatūros teorijos parengimo, o penktame kurse – diplominius darbus, daugiausia iš Vinco Mykolaičio-Putino poezijos.

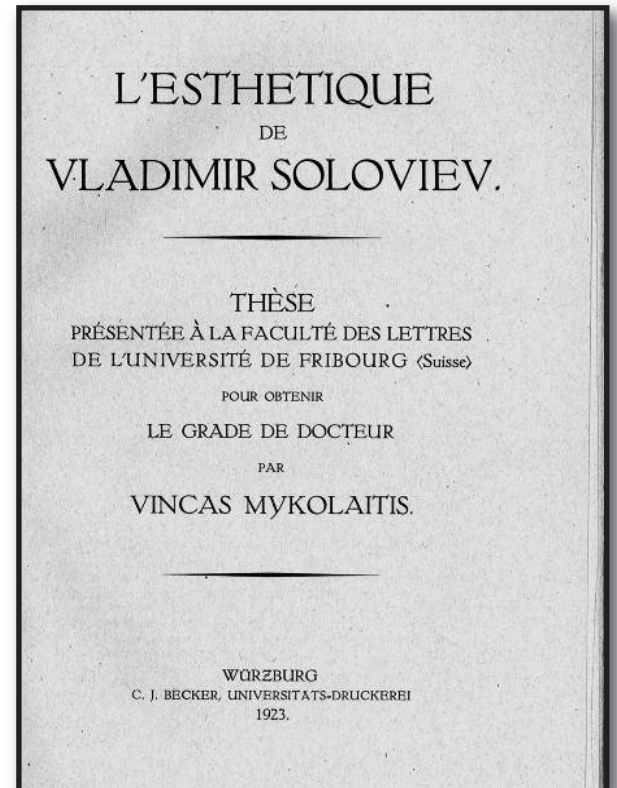
Putino poezijos seminarą galėčiau pavadinti „Gydymas Putinu“. Skaitytojas, be abejo, supras, kad toks pasakymas yra Yalomo romano „Gydymas Šopenhaueriu“ parafrazė. O iš tiesų tai ne visai šiaip sau pasakyta. Žmonės, kurie rimtai dirba, naudodami poezijos terapijos metoda, yra minėję, kad iš lietuvių autorių tam reikalui ypatingai tinkanti Vinco Mykolaičio-Putino poezija.

Tuomet, 1969-aisiais, kelios jaunos studentės pasirinko temas diplominiams darbams iš Putino poezijos. Ona Baliukonytė (vėliau, jau būdama garsi poetė, mėgo kūrybinį vardo variantą – Onė Baliukonė) rašė diplominį darbą „Dramatizmas V. Mykolaičio-Putino eilėraščių rinkiniuose „Būties valanda“ ir „Langas“; Marytė Kontrimaitė (poetė, publicistė, vertėja) parengė diplominį darbą „Muzikos ir poezijos santykis V. Mykolaičio-Putino lyrikoje“; Genė Tribandytė ėmėsi temos „Putino lyrikos meninis vaizdas („Tarp dviejų aušrų“)“; o šių eilučių autorė, Perpetua Mozūraitytė (dabar Dumšienė) išdrąsino rašyti darbą „Gyvenimas ir mirtis Vinco Mykolaičio-Putino poezijoje“. Žinoma, šiuo metu plunksną imu daug nedrąsiau, jausdama savo išsilavinimo trūkumus ir spragas. Ir savo diplominiame darbe pastebiu daugybę taisytinių vietų. Bet ... juk ne noras pasigirti diplominiu darbu paskatino mane sėsti prie rašomojo stalo. Man norisi papasakoti, kad ir tais stagnacijos laikais pažangūs mūsų Vilniaus universiteto dėstytojai stengėsi kiek galėdami mums suteikti kuo geresnį išsilavinimą, kreipti mūsų dėmesį į iškiliausius literatūros faktus. Visa ši maža bendruomenė aiškiai jautė, kad dėstytojai Putino kūrybą mums pateikia kaip dvasinę atramą visam likusiam gyvenimui.

Su dideliu nekantrumu laukdavome kiekvieno Marijos Bieliauskienės seminaro. Dėstytoja visuomet atėidavo gerai pasirengusi. Kiekvienas užsiėmimas turėjo savo temą: Meno psichologija; Idealai; Intelektas: Konceptualus mąstymas; Katarsis: Dramatinis konfliktas; Tragizmas; Poema ir eilėraščių ciklas; Meninio vaizdo poliariškumas; Idealistinė filosofija; Aristotelis; Hėgelis; Kantas; Šelinas; Lesingas; Lyrinis ir herojinis pradai; Prometėjiškasis pradai; Romantizmo estetika; Simbolizmo estetika.

Rengiantis seminarams tekdavo gerokai pavargti – vien jau Hėgelį skaityti rusų kalba buvo labai nelengva (tuo metu naujai išleistų Hėgelio raštų lietuvių kalba nebuvo, o prieškariniai buvo speckunduose). Dėstytoja Marija Bieliauskienė būsimiems diplominiams darbams iš Putino poezijos mus rengė rimtai, kruopščiai ir nuosekliai.

Filosofijos ir literatūros teorijos darbus galėjome skaityti ir rusų kalba, nes rusai nebuvo tokie suvaržyti, jie versdavo labai daug žymiausių veikalų, tačiau dėstytoja matė mūsų menkas galimybes studijuoti lietuvių literatūros istoriją. Visi iki 1945 metų išleisti darbai buvo speckunduose. Pasitarusi su lietuvių kalbos ir literatūros katedros vedėju Jur-

V. Mykolaičio-Putino disertacijos viršelis

giu Lebedžiu, dėstytoja visoms savo speckurso studentėms išrūpino leidimus į universiteto ir Respublikinės bibliotekos (dabar M. Mažvydo biblioteka) speckfondus. Mums buvo sudarytos geros sąlygos studijuoti kūrinius, literatūros istorijos ir kritikos darbus. Faktiškai speckfonde buvo galima skaityti tik su diplominio darbo tema susijusią literatūrą. Visgi turiu pasakyti, kad ypatingų ribojimų nei universiteto, nei Respublikinės bibliotekos speckfonde mums niekas nedarė. Gal todėl, kad diplominių darbų temos buvo gana abstrakčios, filosofinės. Nesunku buvo įrodinėti, kad pasirinktoji knyga tai temai nušviesti labai reikalinga. Ar galite įsivaizduoti, kad tuo metu speckfonde buvo ir Freudo veikalai, ir F. Nietzsche? Žinoma, ir išeivijos rašytojų veikalai, arba ikitarybinio laikotarpio rašytojų ir mąstytojų darbai.

Prie diplominio darbo pateiktame literatūros sąrašė buvo tokios cituojamos knygos: Grinius Jonas. Putino lyrika. K., 1932; Herbačiauskas Juozapas Albinas. Dievo šypsenos. I t. K., 1929; Indriliūnas Marmertas. V. Mykolaičio-Putino lyrikos kelias. – „Kūryba“. 1944. Nr. 4; Keliuotis J. Pasikalbėjimas su prof. V. Mykolaičiu-Putinu. – „Naujoji Romuva“, 1932, Nr. 6. Šiais spaudiniais irgi galėjo naudotis tik turintis specialų leidimą skaitytojas.

Jaučiu giliausią dėkingumą Marijai Bieliauskienėi, kad leido savo studentėms praplėsti sąmonės ribas. Apėmė toks azartas, kad kiekvieną dieną skaitydavau speckfonde tol, kol uždarydavo biblioteką, ir skaitydavau viską iš eilės – Igną Šeinių, Bernardą Brazdžionį, senų spaudinių komplektus: „Židinių“, „Naująją Romuvą“. Tai buvo stebuklingas laikotarpis, dėstytojos Marijos Bieliauskienės ir profesoriaus Lebedžio mums padovanotas. Aišku, leidimas į speckfondą buvo patvirtintas ir universiteto rektoriaus Jono Kubiliaus parašu.

Drįsčiau pasakyti, kad mūsų dėstytoja Marija Bieliauskienė buvo dvasios aristokratė. Ji rūpinosi, kad Putino kūrybos studijos formuotų ne vien mūsų literatūrinį skonį, jai rūpėjo, kad tos studijos paveiktų ir mūsų kasdienį elgesį, kad mes nuolat jautume taurinančią Putino asmenybės ir jo kūrybos įtaką, kad Putino išpažįstama humanizmo filosofija persmelktų ir mūsų tarpusavio santykius. Reikalavo aukštos diskusijų kultūros, pagarbos oponentui, tolerancijos. Ir mes, Marijos Bieliauskienės studentės, seminaro metu jausdavom kilninančią dėstytojos buvimą. Dėstytoja mėgo sakyti, kad kuo daugiau sielos gelmių studentui atveri, tuo greičiau jis dvasiškai ir profesionaliai auga. Prisimenu, 1970 metais dėstytoja atsinešė Putino eilėraščių „Vivos

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

plango, mortuos voco”, jis buvo perrašytas ranka - ir davė mums nusirašyti. Šį rüstų eilėraščių skaitėm ir analizavom.

Ir dabar ataidi rūsti ištarmė: „Karūnos niekšų daliai, / O dulkėse karaliai” ... Su Putino poezijos eilutėmis plūsteli prisiminimai. Galvoju apie Putino speckurso studijų drauges, su kuriomis diskutavome, ginčijomės ir kartu brendome.

Kai galvoju apie poetę Onutę Baliukonytę, tai man norėtusi tvirtinti, kad dialektiškam, dramatiškam gyvenimo suvokimui Putino kūryba bus jai dariusi didelės įtakos. Jau savo diplominiame darbe O. Baliukonytė rašė: „Gyvenimas – tai nuolatinis prieštaravimas tarp seno ir naujo, gėrio ir blogio. Mūsų laikų žmogus padaro tą dialektiką, tą nuolatinę kovą savo sielos nuosavybe, ji nuolat skamba jo kūryboje. O, iš kitos pusės, asmenybės pergyvenimai, aistros tampa kartos dvasiniu gyvenimu, tuo pačiu įgaudamos estetinę ir ideologinę reikšmę. Asmeninė drama tampa bendražmogiškąja, kaip bendražmogiškoji tapo asmenine”.

Poetės Marytės Kontrimaitės diplominį darbą „Muzikos ir poezijos santykis V. Mykolaičio-Putino lyrikoje” recenzentas kompozitorius V. Paltanavičius įvertino „labai gerai” ir pateikė išvadą, kurią norėčiau pacituoti: „Diplomantė M. Kontrimaitė pasiėmė dėkingą ir įdomų uždavinį: įrodyti poetinės ir muzikinės kalbos vienovę V. Mykolaičio-Putino lyrikoje [...]. Be abejo, tokia analizė mūsųose naujas dalykas, naujas – taigi tuo pačiu kitų dar netirtas [...]. Reikia pripažinti, kad šiuo darbu M. Kontrimaitė įrodė Putino-Mykolaičio kūryboje esamus muzikinės kompozicijos principus.”

Pasinėrusioms į Putino kūrybos studijas, visi kasdienio gyvenimo reiškiniai buvo jau lyg kitojie, apgaubti poetinio švytėjimo, įgyjantys naują realybę. Štai rudens vėjas universiteto Sarbievičiaus kieme nuplėšęs skraidina tamsiai raudonus vynvyčio lapus, o liūdnoką tos dienos nuotaiką estetiškai įprasmina Putino posmas:

*Štai viesulo sukuriu vėl pakelti,
Tie lapai ir virpa, ir šlama, ir skraido, —
Tik veltui, tik veltui: daugiau nebajanti
Gyvenimo skambančio aido.
(„Geltoni lapai”)*

Arba vėl – gyvenį 1966 metų laike, apgriuvusiame Užupyje, skurdžioje realybėje pas nuolat braškę geriantį šeiminingą *diadią Vanią*, realybėje, savo nuotaika primenančioje R. Gavelio „Vilniaus pokerio” atmosferą. Ir staiga apsnigtus, pro tavo langą stebimus Užupio šlaitus sudrebina ankstyva pavasario perkūnija. Pakeli galvą nuo skaitomų Putino eilėraščių, o į nelauktus, žiemą pribaižiančius perkūno grumėjimus atsiliepia meilės ir pavasario ištroškusi siela, kuriai taip pritinka Mani ir Suleikos dialogas:

*Ne, tylos tu nebegeiski
Ir ramybės neieškoki.
Jausti ilgesio palaimą
Tu seniai mane išmokei.*

*Moku jaust tave iš tolo,
Lūkesy viltim gyventi,
Kol prašvinta išsvajota
Mūs susitikimo šventė.*

(„Rytų motyvais”)

Arba niūroką žiemos sekmadienio rytą skubame į Katedrą, į vargonų muzikos koncertą. Siela išsvarginta niūrių dvejonių ir nusivylimo, norisi dvasinės pusiausvyros ir šviesos. Ir pratrūksta šviesa ir gydanti muzika iš Putino eilėraščio „Bachas”:

*Ir šitai atgyja bažnyčia,
Jau aušta rytai pro rūkus,
Jau švinta spalvingi vitražai,
Jau grįžta dievas-žmogus.*

*Jau Kyrie chorai pragydo,
Jau Gloria gaudžia trimitai,
Ir Credo jau skliautuose skamba
Su pergalės saulėtu rytu.*

Štai prieblandos valanda senojoje Lituanistikos skaitykloje, kur taip gyvai buvo juntama protėvių dvasia, sėdi prie stalelio ir viską aplinkui pamiršęs skaitai „Somnambulą”. Dramatiška idealų priešara čia išreikšta taip grakščiai:

*Aš einu į žydrą laisvę.
Neįspėjamas, bevardis,
Kur dvasia it paukštis nardys
Žydrame padangių ruime,
Kur juodi sparnai nakties
Saulės veido neužties.*

*Aš einu į aukštą sritį,
Kur pasauliai nematyti
Nusidrieks po mano kojų.
Jų ilgiuosi, juos svajoju.*

Darbo kambarys Vilniuje

A. Miežansko nuotr.

Patekę į užburiantį Putino poezijos traukos lauką, gyvenome nuolat galynėdamosi su sielos nuopoliais, suvokdami savyje esant kartu „viršūnes ir gelmes”. Dažnai susimąšius tekdavo klajoti universiteto kiemais, o sunkią valandą žvilgsnis vis kryo į lotyniškus sentencijos žodžius, išrašytus Počobuto kieme, aukštai aukštai, prie observatorijos kupolo – „Per aspera ad astra”. Ach, Vilniau, prie Tavo kojų taip pritinka Putino „Sonetų” posmas:

*Mane masina Vilniaus bokštai ir gatvelės,
Ir mėlyni pušynai šlaitų ir krantų, —
Ir sraunūs vandenys nerimstančios Vilnelės,
Ir daug kitų žavingų vietų ir vardų.*

Gilų dėkingumą jaučiu Putino poezijos dvasiai, ir tiems, kurie padėjo ją suvokti bei pamilti. Ne veltui taip sunkiai gimė diplominio darbo skyriai „Mirties tragizmas”, „Dvasinė mirtis ir dvasinis atgimimas”. Apmąstymai, kamuodavę rašant šiuos skyrius, apvaisino mūsų sielas amžinu nerimu, dvasios būsenų viršūnių ilgesiu. Ir mes, diplomantės, visoms būsenoms nusakyti rinkdavomės Putino žodžius:

*Parpulki, kelevi,
Ir kniūbsčias per akmenis slinki,
O alpstančią širdį
Laisvėjančia aistra gaivinki.
Sukruvintom rankom*

*Pro aštrias atolaužas stiebkis į priekį
Ir smailą viršūnę, krauju prakaituodamas sieki.
(„Viršūnės ir gelmės”)*

Daug metų praėjo, atsirado daugiau galimybių pastudijuoti Putino biografiją, lankytis konferencijoje Šveicarijoje ir surasti galimybių apsilankyti Fribūre, kur Putinas rengė daktaro disertaciją.

Fribūras (arba Freiburgas: pranc. Fribourg,

vok. Freiburg) – miestas Šveicarijos vakaruose, į pietvakarius nuo Berno. Fribūro kantono centras, 36 tūkst. gyventojų. Štai trumpa statistika, skelbta knygoje „Lietuvių rašytojų takais Šveicarijoje”: „Nuo XIX a. pabaigos katalikiškame Fribūro universitete studijavo nemažai lietuvių, ypač kunigų: 1895-1935 m. apie 110 studentų, tarp jų Vincas Mykolaitis-Putinas, Pranas Augustaitis, Jonas Totoraitis, Stasys Šalkauskis ir kt. Juos rėmė JAV lietuvių šalpos organizacijos.” Turime suprasti, kad tie bendromis pasaulio pastangomis išlavinti lietuviai mokė mūsų tėvus ar jų mokytojus. Ir tokie reikšmingi pasaulio kultūros atšvaitai lyg pelenuose žiuruojanti kibirkštis sovietmečiu negeso, žadino mūsų vaizduotę.

Vienas tokių kūrėjų buvo ir Vincas Mykolaitis-Putinas – vienas iškiliausių XX a. lietuvių rašytojų: poetas, prozininkas, dramaturgas, vertėjas, literatūros teoretikas, kritikas. Baigė Marijampolės gimnaziją, Seinų kunigų seminariją, 1915 gavo kunigo šventimus ir išvyko mokytis į Petrapilio dvasinę akademiją. Tuo metu spaudoje pasirodė jo eilėraščių rinkinys „Raudoni žiedai”. 1918 metais, gavęs Amerikos Tautos fondo stipendiją 4 metams ir teisę studijuoti katalikiškame Fribūro universitete, Putinas sėkmingai tęsė studijas Fribūre. 1922 metais baigė universitetą filosofijos daktaro laipsniu. Tada dvejus metus rengėsi profesūrai Miuncheno universitete. 1923 metais grįžo į Lietuvą ir profesoriavo, VDU dėstė naująją lietuvių literatūrą.

Pagrindines studijas Putinas skyrė sistematinei filosofijai, šalutinėmis pasirinko filosofijos ir meno istoriją, tyrinėjo literatūrinių krypčių kilmę ir jų stiliaus savybes. Studijavo literatūros meno estetiką ir literatūros mokslo sistematiką. Vadovaujamas belgų profesoriaus Munnyncko, prancūzų kalba parašė disertaciją „Vladimiro Solovjovo estetika (estetinės pažiūros)”. Ši Putino disertacija yra saugoma Fribūro universiteto archyvuose. Man pavyko gauti šios disertacijos viršelio ir titulinio lapo kopijas, bet apie tai – truputį vėliau.

Tiesą sakant, Fribūrą įtraukti į konferencijos dalyvių maršrutą įtikinėjau aš. Labai norėjau pamatyti tas man lyg piligrimui šventas vietas, apie kurių lankymą studijuodamos net pasvajoti negalėjome ne tik mes, bet ir mūsų dėstytojai

ar profesūra. Jau buvau skaičiusi, kad Putinas Šveicarijoje studijuodamas buvo pilietiška aktyvus žmogus – buvo išrinktas studentų organizacijos „Lituania” vadovu. Veikla buvo aktyvi – kas mėnesį rengiamos paskaitos, išvykos, aptariamai pasirengimai šventėms. Putinas Fribūre subūrė lietuvių chorą ir jam vadovavo, fotografavo, dažnai lankydavo koncertus gotikinėje Fribūro katedroje, jos vargonai garsėjo visoje Europoje. Jau Fribūre priėmė sprendimą dėstyti literatūrą. Fribūro universiteto auklėtiniai Stasys Šalkauskis, Vincas Mykolaitis-Putinas, J. Eretas atvežė į Lietuvą šveicarišką dvasią ir stengėsi įdiegti Vakarų Europos universitetų tradicijas. Kokia laimė, kad pavyko apsilankyti ir Fribūro universitete, ir garsiojoje katedroje. Žinoma, be Šveicarijos lietuvių, kurie mumis rūpinosi, nebūtų viskas sėkmingai pavykę. Fribūre mūsų grupė rūpinosi Fribūro universiteto teologijos-filosofijos doktorantė (dabar jau daktarė) Mantė Lenkaitytė-Osterman. Tai jos rūpesčiu ir dėka man į Lietuvą po kurio laiko buvo atsiųsta Putino disertacijos viršelio ir titulinio lapo kopija. Su dideliu džiaugsmu pasidalinu ja su skaitytojais, įdėdama kaip straipsnio iliustraciją.

Dar kartą skaitau Putino biografiją, o dėmesį patraukia iki tol kažkaip neįsidėmėtas faktas – Putinas gimė Trijų Karalių dieną. Ir buvo gausiai įvairiais talentais apdovanotas. Jautėme Putino poezijos didybės jėgą. Pastebėjau, kad giliausi dvasinės draugystės saitai mane ir dabar sieja su tais žmonėmis, kurie studijavo Putino kūrybos seminare, kartu rašė diplominius darbus, 1967 metais dalyvavo Putino laidotuvėse.

Ir tik dabar jau galima ne vien protu ar jausmais, bet visa esybe suvokti, kodėl mus taip žavėjo dramatinio kupini „Vivos plango, mortuos voco” paskutinio posmo žodžiai:

*Ne viskas sutemose žuvo,
Šiltu krauju širdis pasruvo
Ir prievartai paklusti neišmoko ...*

Latvių sapnų komanda

Vilius Dundzila

„Sapnų komanda 1935“ („Sapnų komanda 1935“). Režisierius Aigars Grauba, aktoriai Jānis Āmanis, Inga Alsiņa bei kiti. Cinevilla, 2012

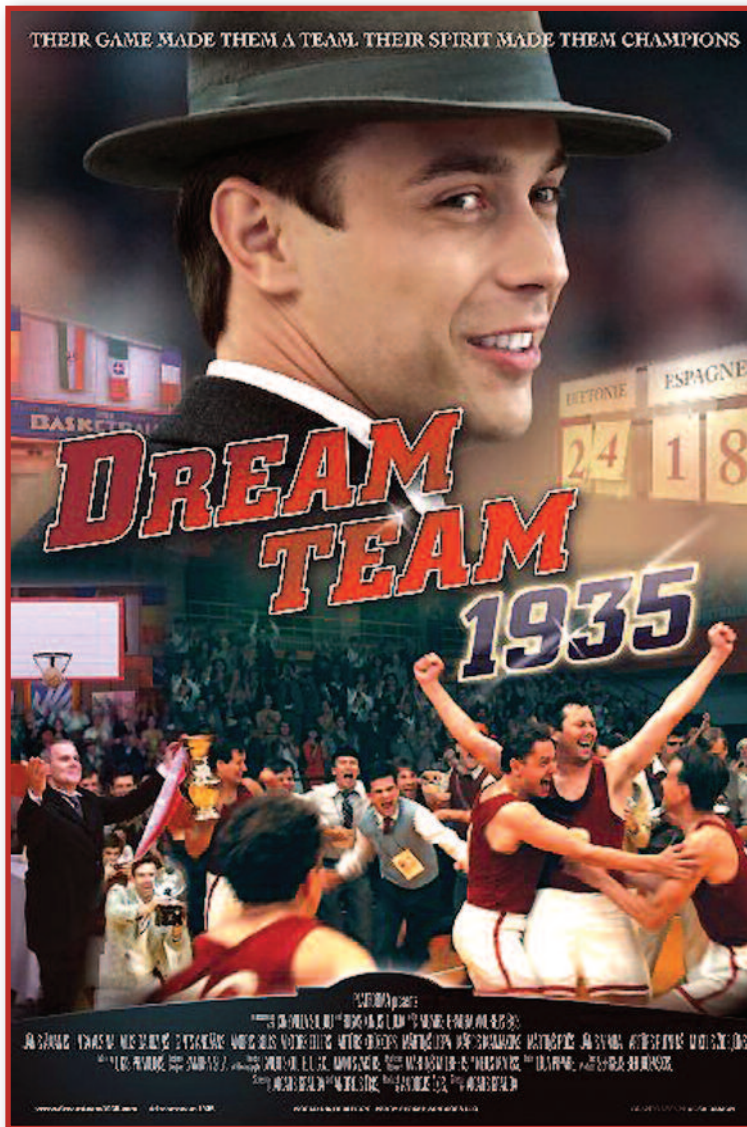
Tais pačiais metais pasirodė dvi „Sapnų komandos“: lietuvių dokumentinis filmas anglų kalba „The Other Dream Team“ („Kita svajonių komanda“) apie Lietuvos krepšinio čempionus Barcelonos 1992 m. olimpiadoje, ir latvių dramatis filmas „Sapnų komanda 1935“ apie Latvijos krepšinio čempionus pirmajame 1935 m. „Eurobasket“ Europos krepšinio čempionate. Angliška „Dream Team 1935“ versija su kokybiškais subtitrais langelyje ekrano apačioje išleista 2013 m. DVD versijoje galima pasirinkti angliškus, lietuviškus, olandiškus, prancūziškus, vokiškus, rusiškus ir ispaniškus subtitrus. Filmą šiais metais rodomas Čikagos 14-ame Europos Sąjungos filmų festivalyje. Filmą skiriamas krepšinio istorijos mėgėjams, kurių netrūko šio filmo rodymo metu, kaip ir žiūrovų latvių.

Režisierius Aigars Grauba įtikinamai dramatiuoja istorinius įvykius, susijusius su krepšinio komandų konkurencija, politinėmis sporto skyriaus intrigomis ir nuoširdžia krepšininčių šeimų parama. 1934 m. nacionaliniame čempionate Latvijos kariuomenės krepšinio komandai pralaimėjus Latvijos universiteto komandai, siaučiant žaidimo aistrą, būdingai futbolui, charizmatiškas krepšinininkas Valdemārs Baumanis (aktorius Jānis Āmanis) sukuria rinktinę komandą ir pradeda ruošti Europos čempionatui, meistriškai talkinant treneriui Rihardui Dekšeniekiui (Vilis Daudziņš). Universiteto sportininkai viešai dėvi įvairiaspalves savo korporacijų kepuraites (kaip ir lietuviai akademikai skautai, studentai ateitininkai ir neolituanai). Filmą nuostabiai vaizduoja sportininkų treniruotes. Abiems treneriams labiausiai rungtyniauti tenka su ministrų kabineto sporto skyriumi, kuris jų siekių neremia ir nefinansuoja: krepšinis Latvijoje ne tik nepopuliarus, bet ir nežinomas. Galų gale Baumanio žmonos Elvyros (Inga Alsiņa) pažinties su valstybės prezidento patarėju dėka (ji moko jo sūnų prancūzų kalbos) komanda gauna minimalių lėšų keliauti į čempionatą: 1 500 latų, kurie bus išmokėti, jiems sugrįžus. Elvyra, vidurinėsios klasės inteligentė ir mokytoja, nuoširdžiai palaiko savo vyro svajonę ir jo pasiryžimą. Šeimyna siuva reikalingą sportinę aprangą, paskolina pinigų padengti kelionei į Ciurichą.

Antroji filmo dalis vaizduoja kelionę ir rungtynes. Ji pilna sportinės įtampos, kartais šmėkštelė ir nesportinio elgesio tarp konkurentų epizodai. Pirmasis sustojimas lietuviams itin įdomus: latviai pralaimi Lietuvos komandai laikinojoje sostinėje Kaune. Latvių sportininkai iš įvairių komandų vis dar rungtyniauja tarp savęs; tačiau krepšinininkams reikia susivienyti, tapti nacionaline Latvijos komanda. Kapitonas Rūdolfs Jurciņš (Mārcis Maņjakovs) parodo asmeninį pavyzdį: padeda savo kolegoms ir vėliau lydi juos į tarptautines sporto pergales. Nuvykus į Ciurichą ir susidūrus su nepalankiomis sąlygomis, krepšinininkams tenka nuolatos treniruotis bei rungtyniauti su labiau patyrusiomis kitų šalių komandomis. Žaidimų klipai su sporto žurnalistų reportažais įtikinamai parengti. Gabus Baumanis išsprendžia kitų komandų puolimų strategiją ir sugalvoja gynybą prieš juos. Latviai laimi rungtynes su vengrais, paskui – su šveicariais pusfinalyje. Prieš finalą su ispanais sužino, kad jiems trūksta pakaitinės sportinės aprangos ir dėl to komandai gresia techninis pralaimėjimas. Galų gale latviai laimi finalo rungtynes, tapdami pirmaisiais Europos krepšinio čempionais.

Filmą baigiasi, aiškinantis krepšinininkų likimą nacių bei sovietų okupacijų metu: vieni jų žuvo, tarnaudami svetimose kariuomenėse, kiti buvo ištremti į Sibirą arba pabėgo į Vakarų. Deja, šiuose kadruose sportininkus vaidina aktoriai.

Filme netrūksta nei humoro, nei jautrumo.

Sporto komiteto politikieriai veidmainiškai keičia savo nuomonę pagal vyriausybės nuorodas bei publikos reakcijas. Baumanis su Dekšenieku pateikia komandos biudžetą sporto komitetui ir staiga atsisveikina, nesileisdamas į diskusijas su jais po daugelio nesėkmingų susirinkimų. Politikieriai lieka išsižioję, be žado. Komiteto nariai netgi praverdžiuojami fariziejais, kitąsyk – „pasturgaliais“ (gražiau išverčiama subtitruose). Sporto reporteriai atpažįsta politikų apgaules – tai liudija jų veidų išraiška. Prezidento patarėjo sūnus dramatiškai sudaužo savo paršiuko pavidalo taupyklę ir 7 latus paaukoja komandos išlaidoms. Tas pats vaikas netyčia išgirsta Baumanį, sporto komiteto adresu paleidžiantį liaudišką keiksmazodį, ir klausia tėvo, ką tai reiškia. Neatsakęs į sūnaus klausimą, tėvas apsuka automobilį ir važiuoja tiesiai į ministrų kabinetą. Tai jautri akimirka: kas bus, gal Baumanį pašalins? Kitame kadre valstybės prezidentas skambina sporto komitetui ir liepia finansuoti krepšinininkus, tačiau valdininkai vis tiek suranda biurokratinių būdų, kaip uždelsti lėšas (ir Baumanį pašalina, nors varžybos laimėtos). Flirtuojantys krepšinininkai mėgdžioja balerinas; Dekšenieks jiems taip liepia lavinti pusiausvyrą. Kaune prie stoties vienas krepšinininkas užkalbina lietuvaitę – lietuviškai, su latvišku akcentu: „Grąži mėrgina.“ Ciuriche tenka apstotai pigiausio viešbučio palėpėje, tramvajaus linijos gale, nes trūksta lėšų trims, dviem arba net ir vienam kambariui. Filmui baigiantis, sporto komiteto politikieriai giriasi spaudai, kad jie patys parinko Baumanį ir rėmė komandos treniruotes bei kelionę.

Krepšinininkai, susigyvenę kaip komanda, pasirodo besą simpatiški. Viešbučio durininkė latviams draugiška, randanti įvairių

būdų padėti jiems svetimame krašte. Treniruotė vyksta šokių salėje su šiukšlių dėže vietoje krepšinio lanko. Už šią paslaugą krepšinininkai atsilygina šveicarams tokiu būdu: Baumanis vakaronėje uždainuoja prancūzišką dainą, o kiti skambina pianinu ir groja kitais muzikos instrumentais. Komandai grįžus į Latviją, niekas nesutinka jos perone. Čempionai klausia savęs – gal Latvija dar negavo žinių apie rezultatus? Kitame kadre žmonės džiugiai sveikina krepšinininkus ant stoties laiptų.

1,4 milijono latų (2,6 milijonų JAV dolerių) filmui skyrė Nacionalinis kino centras, parėmus Latvijos mobiliosios ryšio operatoriui. Filmuotas Rygos Cineville kinostudijoje bei miesto apylinkėse. Operatoriai Gvido Skulte ir Imants Zaķytis bei redaktorė Lyga Pipare dailiai sukomponeavo judrias filmo sportines ir ilgesnes dramatis scenas. Nors Kaune filmuota nebuvo, rodomi Kauno senamiesčio peizažai su aiškiais lietuviškais užrašais (Latvijoje užrašai iš tolo sunkiai išskaitomi). Kaunietis, ko gero, atpažins netikslius vaizdus stoties aplinkoje, pvz., Šv. Kryžiaus (karmelitų) parapijos bokštus vakarinėje stoties pusėje vietoje Šančių kalno (bažnyčia - iš kitos stoties pusės, ties Žalgirio stadionu). Tai

techninės kameros paslaptys ir kompiuterinės grafikos magija. Visų šalių krepšinio komandos, vadovai ir teisėjai kalba latviškai, vaidinami latvių aktorių. Tarptautinei publikai tai nebus priimtina: vengrams, šveicarams, ispanams reikėtų kalbėti savo kalbomis, bet to neleido ribotas filmo biudžetas. Į Ciurichą važiavo tik mažas filmavimo grupės kolektyvas, aktoriai liko Rygoje vaidinti. Prieškariniam traukiniui filmuoti naudotas garvežys ir tik du vagonai. Filmo technikai juos sumontavo kaip daugiavagonį traukinį. Garsą suredagavo Čekijos studija.

Jaukus ir įtraukiantis filmas trunka dvi valandas, veiksmas plėtojamas dinamiškai. Net ir nemėgstantiems krepšinio, filmo istorinė tematika patraukli, o krepšinio scenos – greitos ir aiškios. Lietuviai turi progą pasidžiaugti latvių sporto istorija, gerbti jų pastangas, įvertinti filmo humorą. Filmo premjera Latvijoje įvyko 2012 m. lapkričio mėn. 11 d., t. y. latvių tautos epo herojaus Lačplēšio dieną. Latviams 1935 m. Europos krepšinio čempionato nugalėtojų komanda – modernūs herojai, žadinę tautos dvasią tamsiais tarpukario metais. Mums tai – linksmai nuteikiantis filmas apie nugalėtojus, tapusius nugalėtojais sporto arenoje. □

Kadras iš filmo „Sapnų komanda 1935“

Telesforo Valiaus 100-osioms gimimo metinėms – „PASKUTINIS RYTAS“

Algis Vaškevičius

Kaune, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, veikia garsaus dailininko Telesforo Valiaus (1914–1977) dailės darbų paroda „Paskutinis rytas“, skirta šio savito menininko 100-osioms gimimo metinėms. Daug metų Kanadoje gyvenęs ir dirbęs menininkas 1967 metais yra apdovanotas šios šalies šimtmečio medaliu už įnašą į šalies kultūrą.

Jubiliejinės parodos pavadinimas – neatsitiktinis ir turintis gilesnę prasmę. Įtakingas Kanados meno kritikas Paul Duval, gerai žinomas iš savo knygos apie Kanados impresionizmą, šį menininką įvertino kaip vieną iš pačių iškiliausių savosios kartos grafikų.

Anot parodos rengėjų, „Paskutinio ryto“ serijos, taip pat ir šios parodos pagrindinę idėją galima išreikšti P. Duvalio žodžiais: „Gal būtų kiek per drąsu svarstyti „Paskutinio ryto“ serijos optimistinę filosofiją. Nors žodis „paskutinis“ skamba niūriai ir iškilmingai, „ryto“ simbolis, matyt, turi perteikti naujos pradžios, staiga nubudimo sąvoką. Valiui, kaip menininkui, visada buvo būdinga ieškoti, ir jis visada rasdavo naujų tapybinių galimybių, leidžiančių atskleisti asmeninę grožio viziją ir meilę žmonėms“.

T. Valius, laikomas vienu iškiliausių žemaičių dailininkų, gimė 1914 m. liepos 10 dieną žemaičių šeimoje, kuri tuo metu gyveno Rygoje. Vėliau šeima grįžo į Lietuvą, būsimasis menininkas 1937 metais baigė Kauno meno mokyklą ir tais pačiais metais pradėjo dalyvauti dailės parodose. T. Valius dirbo dailininku „Kauno audiniuose“, buvo Vilniaus dailės akademijos dėstytojas, 1943–1944 metais dirbo Telšių Žemaičių teatre. 1944 m. jis pasitraukė iš Lietuvos ir laikinai įsikūrė Austrijoje, dėstytojavo Freiburgo taikomosios dailės mokykloje, o 1949 m. įsikūrė Kanadoje.

Kanadoje menininkas 17 metų dėstė Toronto technikos mokykloje, dešimtmetį – W. Churchillio koledže, 1970–1976 metais dėstytojavo Toronto universitete, o 1965–1966 metais buvo Kanados grafikų draugijos pirmininkas. Tiek Vilniaus dailės akademijoje, tiek Freiburgo taikomosios meno mokykloje, Toronto universitete ir kitur T. Valius pagarsėjo kaip talentingas, aukštos kvalifikacijos ir savitos metodikos dėstytojas.

Jis mirė 1977-aisiais, o 2004 metų spalį, minint kūrėjo 90-metį, Aldonos Valiuvienės pavedimu jo palaikūs į Lietuvą atgabeno sūnėnas Algis Krašauskas. Dailininkas buvo perlaidotas šeimos kapavietėje Telšiuose, o jo sūnėno, garsaus Lietuvos menininko Vytauto Valiaus rūpesčiu T. Valiaus raižinys „Velykų rytas Lietuvoje“ iškaltas antkapio granite.

T.Valiaus kūrybinis palikimas - gausus ir vertingas. Ryškų ir originalų menininko stilių formavo etniniai gimtosios Žemaitijos lobiai, antrosios tėvynės Kanados kultūra ir modernaus, nuolat lankomo Paryžiaus dvasinės impresijos. Jis buvo daugelio tarptautinių meno asociacijų narys, pelnęs daugybę garbingų įvertinimų, apdovanotas Romos Tomo Campanellos akademijos sidabro ir aukso medaliais.

T. Valius buvo ne tik iškilius grafikas, bet ir tapė paveikslus, sukūrė nemažai monotipijų, dekoratyvinių skulptūrų, nemažai scenografijų spektakliams. Yra išlikusių ir jo spalvotų piešinių. Žymiausi dailininko kūriniai – „Badas“ (1940), „Motina“ (1946), „Maras“ (1947), ciklas „Tragedija mūsų pajūryje“ (1942–1943), spalvotų litografijų ciklai „Že-

Kaune – jubiliejinė T. Valiaus darbų paroda.

Algijo Vaškevičiaus nuotraukos

maitija“, „Paskutinis rytas“ (1963–1977), ofortų ciklai „Žemaitija“ (1969–1977), „Jubiliejinis Vilnius“ (1973), „M. K. Čiurlionis“ (1975).

Jis yra iliustravęs Kazio Zupkos rinkinį „Mergaitė su žibuoklėm“ (1938), Kazio Bradūno poemą „Maras“, Henriko Nagio „Lapkričio naktys“ (abu 1947) bei keletą kitų leidinių.

Menotyrininkai pastebi, kad dailininko kūryba išėvijoje gerokai pasikeitė 1956 metais, po jo kelionės į Paryžių – T. Valius savo darbuose pradėjo naudoti spalvą, kito ir meninė išraiška, palaipsniui pereidama į abstrakciją. T. Valiui visada labai patiko prancūzų darbai, ypač garsaus fovizmo atstovo Raoul Dufy kūriniai.

Jubiliejinėje parodoje galima pamatyti daug menininko darbų, taip pat leidinių, iliustracijų. Nemažai T. Valiaus darbų turėjo jo sūnėnas V. Valius, miręs tais pačiais 2004 metais, kai jo dėdės palaikai amžinojo poilsio grįžo į Lietuvą. V. Valius yra dalyvavęs daugelyje tarptautinių parodų, 1996 metais už tapybos ir grafikos ciklą „Kultūros ekologija“ jis yra pelnęs Lietuvos nacionalinę kultūros ir meno premiją. Kai kuriuos eksponatus šiai parodai paskolino V. Valiaus brolis, taip pat dailininkas Andrius Valius.

Parodos lankytojai gali pamatyti ir tris T.Valiaus kūrinius, kurie yra Čikagos Čiurlionio galerijos dovana. Tai lino raižiniai „Fabrike“ (1939 metai), „Badas“ (1940) ir ketvirtajame dešimtmetyje sukurtais „Į Žemaičių Kalvariją“. Parodos pagrindą sudaro Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomi kūriniai, darbų taip pat paskolino Lietuvos dailės muziejus.

Kitas lietuvių išėvijos dailininkas Romas Viesulas, ne-

mažai rašęs apie T. Valiaus kūrybą, yra pabrėžęs, kad kūrybinis šio menininko kelias buvo skirtas grafikai, o tapyboje ir skulptūroje jis mažai atsišleidė.

„Kaip ir daug kūrybingų žmonių, Valius paskutiniaisiais savo gyvenimo metais turėjo didelių planų. Išėjęs į pensiją, ketino pasitraukti į savo pamiltą vasarvietę „Akmene“ ir netrukdomas susitelkti vien kūrybai. Galvojo vėl sugrįžti į juodąbaltą grafiką. Sunku spėlioti, kokia ji būtų buvusi po dvidešimties metų spalvos jo darbuose. Tačiau netenka abejoti, kad tai būtų asmeniška, emocinė, su jo Žemaitija susieta kūryba.“

Valius buvo vienas iš tų kūrėjų, kuriam pilnai klestėti reikėjo gimtosios dirvos. Dvasiškai jis niekad nuo jos – Žemaitijos – neatitrūko, nors juos skyrė vandenys, kraštai ir kontinentai. Kol Žemaitija jį tiesiogiai maitino, Valius buvo bene išraiškiausias, savičiausias, nepakartojamas. Šiaurės Amerikos kontinentas jį veikė nauju ir kosmopoliškai subendrintu įvaizdžiu. Čia ir atėjo suabstraktintas jo vaizdinis žodynas, kurį jis greit įsisavino. Valius turėjo išvalgią ir rafinuotą akį meno išraiškoms. Tad savo spalvotame kūrybos periode reiškėsi labai iškalingai, duodamas Kanados grafikai pirmaujantį įnašą. Tačiau jo širdis tebeliko Žemaitijoje“, – rašė R. Viesulas. □

MANO DRUSKININKAI⁽²⁾

Audronė Girdzijauskaitė

Tėsinys.

Pradžia 2014 m. balandžio 5 d. „Kultūroje“

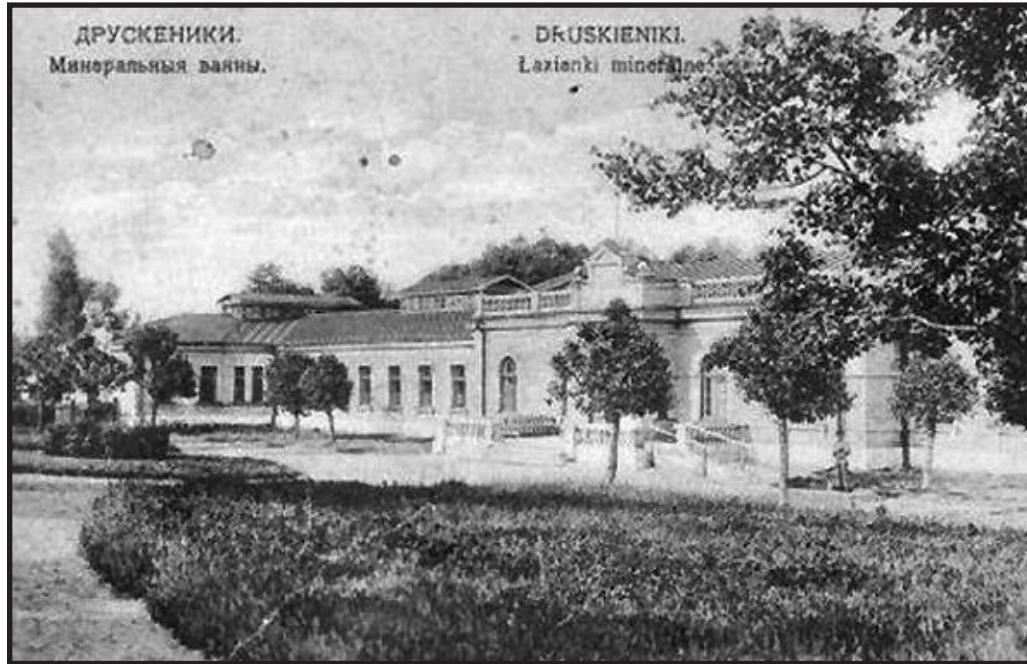
Būdinga Druskininkams ir tai, kad ligoniai dosniai dalijasi maistu su paukščiais. Žiemą paberia visokio lesalo ant sniego ir stebi čia susirinkusias zyles ir sniegenas, strazdus ir varnas, kurie jau, atrodo, ir žmogaus nebebijo. Ypač daug žmonių susirenka ant tiltelio, kur Ratnyčėlė įteka į Nemuną, nes ten – tikras ančių ir gaigalų turgus. Žemyn nusileidęs gali juos maitinti ir stebėti iš arti, išlipusius ant kranto, ir kartu su balandžiais, žvirbliais ir varnomis lesančius. Visi atrodo sotūs ir laimingi.

Tačiau pats keisčiausias reginys pavasarėjant – žvejai. Nedidukas plonakojis šunelis dreba ant ledo prie savo šeimininko, neramiai dairosi nujausdamas pavojų; jam šalta ir ką nors krimstelt būtų neprošal, bet žvejas sėdi, murkso įsistebeilijęs į vandenį ir kažko vis dar tikisi. Jūs manot, kad jie sėdi ant tvirto ledo išsikirtę eketę? O, kad taip būtų! Dažniausiai ledas jau būna suskeldėjęs, Ratnyčėlė stipriai srove veržiasi į properšas, lyčių kraštai pamirke. Ant aukštesnio kranto stabčioja žmonės, kuo arčiau pavasaris – tuo jų daugiau; jie stebi ir aptarinėja žvejus, tą neįprastą reginį. „Eitų namo dykaduoniai, užuot čia mirties laukę...“ – išsprūsta vietinei moteriškei, kuri ne tik tuos „dykaduonius“, bet ir jų šeimas pažįsta. Teko girdėti, kad ne vieną tokį žveją ekstremalą atplyšusi lytis nunešė tolyn ir ne kiekvienam pavyko išsigelbėti, šokinėjant kranto link per linguojančias lytis.

Druskininkuose man teko bendrauti su įvairiais žmonėmis. Bendravimas kurorte, kai esi laisvas nuo darbo, nuo miesto įtampų, įpareigojimų, gydytojų ir sesučių globojamas, voniose išpraustas ir atsipalaidavęs, yra visai kitoks. Tikras malonumas turėti draugų druskininkiečių ir net sutikti pažįstamus, atvykusius gydytis. Būdavau čia dažnai. Iš pradžių vasaromis, o vėlesniais metais, kai jau dėsčiau – visuomet žiemą, kartais po Šv. Kalėdų, bet dar dažniau – sausį, per studentų atostogas. Bendrauti čia teko su Aleksandra Staškevičiūte, Michalina Meškauskiene, Kazimiera Kymantaite, su Kornelija Kalinauskaite-Fledžinskiene, su Stasiu Petronaičiu, Petru Liukpetriu, su Benjaminu Gorbulskiu, kitais Vilniaus muzikais, o taip pat ir su vietine inteligentija – su Veronikos ir Gerardo Šatūnų šeima, su gydytoja Elena Kriauciūnaite, su atsikrausčiusiais į Druskininkus gyventi Nijole Miliauskaite ir Vytautu Blože, su inžiniere Danute Bandziulyte bei daugeliu kitų. (Apie keletą iš jų esu plačiau rašiusi savo portretų knygoje „Nutole balsai“).

Įsimintinas buvo susitikimas su Druskininkų pažiba – gydomojo parko siela ir stebukladariu Karoliu Dineika, įžymaus aktoriaus, Viktoro Dineikos broliu, mėginusiu kineziterapiją, psichofizinę treniruotę, kurios pamatą sudaro kvėpavimas, judėjimas

1894 m. atidaryta pirmoji mūrinė 150 vietų gydykla (dabar – viešbutis „Europa Royale Druskininkai“)

ir mąstymas, jungti su Rytų medicinos paslaptimis. Būtent dėl to jo knyga nebuvo išleista Lietuvoje (išleido, regis, baltarusiai), o jos autorius – idėmiai stebimas. Mane, dar jauną panelę, su Dineika supažindino Tėvas, papasakojęs apie daktarą ir jo gydymo metodą ir į parką nuvedęs. Tądien daktaro lydimi visą parką apžiūrėjom, idomių dalykų išgirdom ir vėsiose Ratnyčėlės kaskadose šauniai išsimaudėm. Kai prieš keletą metų vasarą ten nuėjau, mane permelkė liūdesys, kaip ir visuomet būna, kai tau brangią, gyvų prisiminimų vietą pamatai sugriuvusią, sunykusią, Dievo apleistą... Vis dėlto nutariau visą parką apeiti. Jokių žmonių nematyti, tik jų pėdsakai – čia atrodo rūkyta ir gerta, čia valgyta, čia laužyta... Ir dar kažkokie palaikiai drabužiai žolėje voliojasi... Kai viename tolimame take krūmuose kažkas sujudėjo, širdis apmirė – juk gydomas parkas tapo tinkama vieta plėšikams ir valkatoms...

Vieną gražią saulėtą, jei neklystu, 1966 vasarą, kai ant aukšto Nemuno kranto dar stovėjo gana dailus ir lengvas medinis „Draugystės“ korpusas su gonkeliu ir baltomis apvaliomis kolonomis (senąjį korpusą nugriovus, dabar čia pastatytas ir įrengtas prašmatnus „Violetos“ (vyriausios gydytojos vardu pavadintas viešbutis su restoranu aukščiausio rango svečiams), atvažiavau čia gydytis. Nuo kalvos čia atsiverdavo nuostabus vaiz-

1636 m. Druskininkų kaimas pirmą kartą paminėtas rašytiniuose šaltiniuose

nių paunksmėje ir skaityti poeziją Ratnyčėlės bangoms ritmiškai murmenant.

Niekuomet nepamiršiu nuostabios moters ir puikios gydytojos Elenos Kriščiūnaitės, vadovavusios „Dainavos“ sanatorijai. Ji garsėjo tuo, kad mėgo menininkus ir juos globojo, dažnai kvietėsi muzikantus, priimdavo dailininkus, rašytojus, aktorius ir suteikdavo jiems kuo geriausias sąlygas gydytis ir dirbti, nes gydymo kursas anuomet trukdavo, jei neklystu, tris savaites, kad galėtum gauti pakankamą kiekį procedūrų. Kai dar buvau jauna ir tikrai niekuo nenusipelnusi, paprašiau daktarės man

duoti nors ir patį kukliausią, bet atskirą kambarį, kad galėčiau rašyti (o aš visuomet visur veždavausi savo nuostabiąją ispanišką mažutę rašomąją mašinėlę „Kolibri“ ir medžiagą darbui). Ir man paskyrė apvalų kambarėlį medinio korpuso bokšte, kur tilpo tik lova ir stalelis; drabužius susikabinau ant virvele perrištų lazdelių (tokias pakabas mama išmokė pasidaryti dar pokario Palangoje atostogaujant), lagaminą pasikėšiau po lova, iš paupio atsinešiau puokštę laukinių gėlių, pasimerkia ir džiaugiausi naujuoju būstu. Rašydavau dažniausiai vakarais, kol viena kaimynė iš apačios nepaklausė: „Kuo Jūs ten stuksenat naktimis?“ Aš supratau, kad reikia keisti savo dienos režimą – juk namas buvo sausas, sienos plonos ir garsas skverbėsi kiaurai. Pati daktarė Elena gyveno labai kukliai naujos statybos name. Niekuo nebuvo panaši į tuos, kurie privatizuoja sanatorijas ir ten kuria savo gerovę. Esu pas ją svečiavusis – ji viskuo domėjosi, mėgo pokalbius, mokėjo bendrauti su žmonėmis. Įsiminė, kad tuomet laikėsi dietos, stengėsi numesti svorio, bet vaišindama kitą, vis savo įžadus laužė. O jos sveikata šlubavo.

Vienas įdomiausių prisiminimų iš „Dainavos“ – Vilniaus kvarteto koncertas Naujųjų Metų išvakarėse, artimesnė pažintis su muzikantais, ypač su Donatu Katkum, bendra Kriščiūnaitės ištaisyta vakarienė. Dar po keletų metų, žiemą, buvau apgyvendinta nuošaliame kambarielyje (buvusiame gydytojų kabinete) mūrinio korpuso pirmame aukšte. Mano langas žvelgė į šiaurę, į miškelį, netoliese buvo virtuvės „užkulisiai“, iš ten moters su baltom prijuostėm išnešdavo po pušimis košių likučius ir kitokias maisto atliekas. O čia jau prasidėdavo tikra įvairiausių paukščių puota! O mano kambarielyje buvo jauku jau vien nuo to, kad prie rašomojo stalelio ant sienos kabėjo puiki gero bičiulio, Jeronimo Čiuplio tapyta akvarelė – pats Regimantas Adomaitis, vaidinantis karalių Mindaugą! Jeronimas visuomet palikdavo savo darbų ten, kur būdavo apsistojęs, kur jam buvo gera... Ir kabo jo darbai „Dainavoje“, dažniausiai nepasirašyti, anonimiški, tikriausiai ūkvedžių tvarkomi...

Pabaiga
kitame numeryje

Kauno Žaliakalnis. Vaižganto gatvė (6)

Stanislovas Abromavičius

Antanas Šmulškštys-Paparonis ir jo epas

Pabaiga. Pradžia 2014 m. balandžio 5 d. „Kultūroje“

Kunigo Antano Šmulškščio-Paparonio gyvenamasis namas buvo nacionalizuotas vienas iš pirmųjų. Kunigui pasisekė išgyventi 1941 metų birželį, kai gyvuliniais vagonais į Sibirą buvo tremiami Lietuvos inteligentai, tarp jų ir kunigai. Vokiečius jis sutiko toli gražu ne kaip išgelbėtojus. 1942 metais nuomininkės ir globėjos M. Sakauskaitės iniciatyva dėl nacionalizuoto namo grąžinimo kreipėsi į Kauno miesto savivaldybę. Čia buvo sukurtas nacionalizuoto turto grąžinimo savininkams skyrius. Ilgai nesvarsčiusi, komisija nuosavybę grąžino.

Kai 1944 metais dauguma inteligentų, politikų ir šiaip mokytų žmonių kūrė planus nuo grįžtančio okupanto pasitraukti į Vakarus, kunigas rašytojas apsisprendė likti savo namuose. Jautėsi niekam nenusikaltęs, be to, buvo ligotas. Jau tarsį savame name A. Šmulškštys sutiko 1945-uosius, tačiau žinodamas, kad netrukus vėl juos praras... Antrosios sovietų okupacijos metais Antanas Šmulškštys kunigavo Kauno bažnyčiose. Neturėjo pragyvenimo šaltinio, jį tada išlaikė ta pati M. Sakauskaitė, įsidarbinusi vaikų darželyje auklėtoja, taip pat dirbdama ir namų valdyboje apskaitininke. Apie šios moters pasišventimą A. Šmulškštys vėliau rašys: „Tiek pasišventimo, kad trūksta žodžių jį įvertinti. Taip norėjosi nors kuomi atsisteisti tam žmogui, kuris rodo man tiek palankumo ir rūpesčio. Bet man būdas tenkinasi nuoširdžiu rankos paspaudimu...“

1945-aisiais A. Šmulškštys pradėjo versti Nikolajaus Leskovo romaną „Soboreičiai“, gal net supratęs, kad naujoji valdžia jo niekada neišleis... 1946 metais mėgino stoti į Lietuvos tarybinių rašytojų sąjungą, kuriai vadovavo Petras Cvirka, tačiau jo kandidatūra net nebuvo svarstoma.

Tuo sunkiu metu kunigui ir rašytojui į pagalbą bandė ateiti V. Mykolaitis-Putinas, parūpinęs jam išversti iš lotynų kalbos P. Dusburgo „Prūsų žemės kroniką“. Išverstą veikalą norėjo išleisti, tačiau nepavykus apie 1947 metus vertimą nupirko Lietuvos istorijos institutas. 1949 metais poemos-epo „Pasakų atošvaistos“ I dalį V. Mykolaitis-Putinas gyrė, tačiau atspausdinti ją galėjo tik palinkėti. Beje, autorius buvo sumanęs parašyti „Pasakų atošvaistų“ trilogiją. A. Šmulškštys suko galvą, kaip rankraštį perduoti į užsienį giminaičiui. Deja, knyga prof. L. Gudaičio iniciatyva buvo išspausdinta tik 1993 metais...

A. Šmulškštys žinojo, kad susidorojimas su juo vis tiek įvyks. Saugumas per sovietinės vyriausybės įgaliotinių religinių kultūrų reikalams davė žinią, kad jis, kaip nepatikimas, kunigavęs Lietuvoje ir JAV, Peterburge apsigynęs teologijos kandidato laipsnį, patriotinių knygų autorius ir vertėjas jiems yra pavojingas. Nors, iš kitos pusės žiūrint, tuo metu kunigas tebuvo bažnyčios vikaras, ligotas, į politiką nesikišo, tačiau tai, kad buvo nepriklausomos Lietuvos seimų narys, Lietuvos krikščionių demokratų partijos veikėjas, jo likimas buvo nulemtas. Jausdamas tremtį, 63 metų kunigas vertingiausią bibliotekos dalį užkėlė į vėl prarasto namo palėpę ir ten paslėpė, o rankraščius paprašė saugoti Mariją Sakauskaitę. 1949 metais A. Šmulškštys-Paparonis iš savo namų Vaižganto gatvėje buvo išregistruotas, kambariai, kuriuose jis gyveno (Marija Sakauskaitė šiame name turėjo du kambarius, kuriuos jai paliko ir padarė jau savivaldybės turto nuomininke), atimti, o pats ištremtas į Birštoną. Iš pradžių norėta jį nudanginti į pajūrį, tačiau vėliau sprendimas buvo pakeistas. Birštone jis kilnojosi iš vieno apleistą namo į kitą (Alytaus, Žalgirio, Mokyklos gatvėse), savo rankomis dengė kiaurus jų stogus, lopė kiauras sienas, mūrįjo krosnį, remontavo dūmtraukį, tvarkė grindis ir sienas, gyveno šaltose patalpose, rašė su pirštiniemis. Nerado bendros kalbos su kaimynais ir vietos kunigais. Vis tik rudeni

Antanas Šmulškštys-Paparonis

pradėjo versti D. Merežkovskio romaną „Atgiję dievai“, Bibliją iš lotynų kalbos. Birštone vertė ir Adomo Mickevičiaus „Poną Tada“, Dmitrijaus Merežkovskio „Atgiję dievai“, taip pat Artūro Konano Doilio „Baskervilių šunį“. Ir rašė dienoraštį.

Štai kaip Birštone rašytame dienoraštyje A. Šmulškštys dalijosi išpuodžiais apie savo gyvenimą.

1949 m. kovo 30 d. Jau šviesu. Po dviem antklo-dėm šilta, bet kvapas matyti – tirštos dujos. Viens, du, trys... op... Prašiusi. Vanduo neužšalęs, bet vėjas gairina ir bildina lango stiklus... Nepasiduot, kovot su nepatogumais ir dirbti savo mėgiamą darbą – baigti rašyti savo tautinį epą iš pasakų, dainų ir kitokios tautosakos!

1949 m. balandžio 5 d. Kambariye dirbti negalima. Žemiškai apsirengęs, su kepure ant galvos, su odinėm pirštinėm, baudžiuos rašyti. Po mano kambario pradžios mokykla priešpiet ir progimnazija popiet. Rašau, šąlu ir norom nenorom klausausi pamoką po pamokos... Ne, šiose sąlygose neįmano kurti. Einu į šilėlį...

1949 m. balandžio 9 d. Širdį dar skauda, bet stengiuosi nusiraminti – vis viena nieku nepadėsi. Įnirtęs dirbu. Net nepastebėjau, kad esu kiek nusišaldęs...

1949 m. balandžio 13 d. Artėja Velykos. Jaučiu, kaip visi manęs vengia. Na, pareigūnai, suprantama. Bet privengia ir klebonas...

1949 m. birželio 7 d. Kambarys jau geras – šildo pati saulė be krosnies. Tačiau lig šiol naujos kūrybos nepasigavau. Tik taisinėjau, kas Kaune sukurta... Ligi šiol šiame kambariye vis trukdė mokykla. Dabar jau prasideda atostogos – bus ramiau ir patogiau dirbti...

Tačiau Birštone atlikti vertimai dienos šviesos neišvydo. Galutinai pasiligojęs, 1950 metais savavališkai sugrįžo į Kauną, pas savo globėją Marytę ir jai padėjusią rašytojo seserį vienuolę Mariją Šmulškštytę. Pasikvietęs į svečius V. Mykolaitį-Putiną, parodė pataisyta poemos „Pasakų atošvaistų“ mašinarščio kopiją su papildymais ir pataisymų sąvadu, tačiau Putinas, ją pagyręs, galėjo tik patikinti, kad kūrinys nebus sunaikintas, dėl to autorius galės būti ramus... Dabar ši poemos kopija yra Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne. Jau po rašytojo mirties M. Sakauskaitė perspausdino pataisytą ir jai dedikuotą poemą, po vieną egzempliorių įteikė kraštotyriminkui Pranui Mikalauskui-Antalkiui (1923–1997) ir antikvarui Petru Mikalevičiui (1910–1985). Vėliau P. Mikalausko egzempliorius atiteko kolekcininkui Domininkui Akstinui.

1951 metų vasario 27 d. rytmetį mirė. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse. Prieš mirtį savo butą su inventoriu ir meno vertybėmis, rankraščius iki gyvos galvos paskyrė Marytei Sakauskaitei, o ant „Pa-

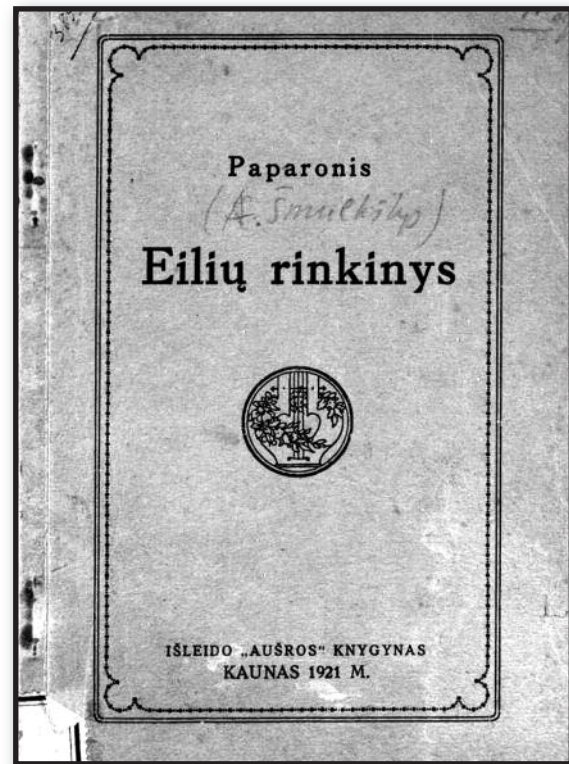
sakų atošvaistos“ rankraščio užrašė: „Gyvenimo nebaigtą veikalą dėkingas dedikuoju p-lei Marytei Sakauskaitei už pasišventimą mano ligoje ir jos gerutę širdį. K. A. Š. Paparonis.“

A. Šmulškščio 1950 metų spalio 6 d. parašytą testamentą ilgai saugojo šalia gyvenusio matematiko Jono Matulionio šeima – Matulionio dukrelė Šmulškštys krikštijo ir atidavė šiai šeimai dalį sklypo namo statybai. Žinoma, testamentas tuo metu buvo keistas, nes namas, kurį paliko Vilkaiviškio vyskupijai, kad gaunama pelną panaudotų Lietuvos mokslui ir menui plėtoti, taip pat kad būtų pargabenti iš Rusijos Petro Kriaučiūno palaikai, buvo antrą kartą nacionalizuotas.

Marytė Sakauskaitė erdvaus, nors ir tik dviejų kambarių, buto A. Šmulškščio name neišsaugojo, persikraustė į mažesnę ir greitai mirė. Dar suspėjo Petrašiūnų kapinėse pastatyti paminklą kun. A. Šmulškščii-Paparoniui, o greta – ir sau. Kol Pranas Mikalauskas padėjo svarbiausius rankraščius perduoti į Vilniaus universiteto biblioteką, o nežinomų rankraščių ir teksto po Lietuvą ieškojo ir atrado, juos padaugino Domininkas Akstinas. Atgavus nepriklausomybę, jis rašė į spaudą, išleido apie A. Šmulškštį bukletą (1992), tikslino jo biografijos detales. 1999 07 02 Žalia-

kalnyje ant A. Šmulškščio namo (Vaižganto g. 10) buvo atidengta memorialinė lenta: „Šiame name 1928–1951 m. gyveno ir kūrė rašytojas, kunigas, Nepriklausomos Lietuvos Seimų narys Antanas Šmulškštys-Paparonis /1886–1951/“ (Kauno m. mero 1998 03 05 potvarkis Nr. 83; architektas Jonas Lukšė).

Šiandieninis gyvenimas Lietuvoje, jos literatūroje ir šalia jos mus įsuko į verpetą, kuris vadinamas chaosu, kai eilinis, vietos ieškantis ir nesu-

randantis asmuo, gali pavadinti šį Lietuvai nusi-pelnusį žmogų grafomanu. Ir ne bet kur, o viename iš populiarių Lietuvoje literatūros žurnalų „Metai“. Straipsnyje kliuvo ir žymiausiems Lietuvos literatūrologams, teigiamai vertinantiems Paparonio kūrybą. „Matyt, – sako Vytauto Didžiojo universiteto prof. hab. dr. Leonas Gudaitis, – kad ir to epo „rašytojas“ nėra iki pabaigos perskaitęs... Paparonis, dvasininkas ir pedagogas, rašytojas ir istorikas, kalbininkas ir vertėjas, publicistas ir meno kritikas, politikas ir visuomenininkas, atsidavęs Lietuvos nepriklausomybės įvertinimui, atsigrėžė į mus neregėtu profiliu ir kviečia mokačius pastebėti, suprasti ir atleisti be tendencijos įvertinti tai, ką jis nuveikė ir paliko. Gaila, kad ne visi tai gali suprasti...“

Nukelta į 8 psl.

Kultūros kronika

Balandžio 9–12 dienomis vyks jau 4-asis jaunųjų rašytojų festivalis „Literatūrinės Vilniaus slinktys“, kurį rengia Vilniaus Mokytojų namai. Jo metu jauni poetai ir prozininkai savo kūryba dalinsis Vilniaus gimnazijose, diskutuos apie literatūrą ir rašytojus, kurie savo kūrybą skelbia socialiniuose tinkluose. Vilniuje, nuo Trijų Kryžių kalno, tekstus Vilniui ir vilniečiams skaitys patys bei kvies skaityti kitus. Poezija bus skaitoma ir iš sostinės senamiesčio balkonų. Vienas svarbiausių festivalio akcentų – jaunųjų kūrėjų almanacho pasirodymas. Per 20 autorių jame pateikia savo poezijos, prozos, eseistikos kūrinius.

Balandžio 3-osios vakarą Nacionalinėje filharmonijoje iškilmingai uždarytas 19-asis Vilniaus tarptautinis kino festivalis „Kino pavasaris“, šįmet tapęs pačiu lankomiausiu per savo gyvavimo istoriją. Dvi savaites kvietęs į geriausius kino filmus, diskusijas, susitikimus su garsiais kino kūrėjais bei renginius, festivalis su lankytojais atsiveikina iki kitų metų. Uždarymo iškilmių metu įteikta net 13 apdovanojimų. Pagrindinis festivalio prizas ir „Kino pavasario“ statulėlė atiteko režisieriui Tudorui Cristianui Jurgiu už filmą „Japoniškas šuo“.

Šių metų balandžio 8 d. Lietuvos Respublikos ambasadoje Berlyne atidaryta žinomo Lietuvos dailininko Vaidoto Žuko paroda „Japoniška taika“. Jau beveik 40 metų menininkas kuria tapybą, koliažus, žiestą ir reljefinę keramiką, juvelyrinę, skulptūras, projektuoja interjerus. Dailininkas yra surengęs per 40 asmeninių parodų įvairiose šalyse, daug jo darbų yra privačiose kolekcijose Vakarų Europoje, JAV, Australijoje, dar keli šimtai – Lietuvos rinkiniuose. V. Žuko kūrinių yra įsigiję Vilniaus, Kauno muziejai, Amerikos Zimmerli meno galerija ir kiti. 1996 m. Vokietijos Lauterbacho miesto bendruomenės užsakymu Žukas nutapė freskų ciklą Šv. Bonifaco koplyčioje. 2013 m. Triere (Vokietija) kūrė tapybos darbus šio miesto ir apylinkių motyvais.

Balandžio 9 d. Turku grafikų asociacijos galerijoje JOELLA atidaryta lietuvių grafikos kolekcija „Natura“. Parodos kuratorės Kristina Kleponytė-Šemešienė ir Jurga Minčinauskienė kolekciją sudarė iš šešių menininkų kūrinių. Tai dailininkų darbai, fiksuojantys gamtos vaizdus, tyrinėjantys jos reiškinių ypatybes. Fotorealistiniai Lino Blažiūno peizažai, meteorologiniai Lidos Dubauskienės žemėlapiai, reglamentuoti Kęstučio Grigaliūno gamtos motyvai, hiperrealistiniai Rolando Rimkūno debesys, fotografiniai Eglės Vertelkaitės kraštovaizdžiai, Birutės Zokaitės moksliskai tiksliai atkartota fauna tarytum nukelia į gamtos mokslų laboratoriją. Parodoje eksponuojami atvaizdai, sukurti tušinuku, tušu, arbatžolėmis ar vabzdžių gaminama gamtine derva.

Balandžio 4 dieną pianistas Kasparas Uinskas pasirodė Londono Wigmore Hall salėje. Tai ketvirtasis pianisto koncertas šioje prestižinėje koncertų salėje. Programoje skambėjo Brahms, Chopino, Debussy ir Rachmaninovo kūriniai. Kasparas Uinskas pakviestas dalyvauti BBC 3 radijo laidoje „In tune“, kurioje gyvai atliks keletą kūrinių. Kasparas Uinskas nuolat koncertuoja svarbiose pasaulio scenose, tokiose kaip New Yorko Carnegie Hall, Kennedy Center Washington, Berlyno filharmonija, Madrido Auditorio Nacional ir daugelyje kitų. 2013–2014 metų sezono atlikėjas pasirodys su Royal Chamber Orchestra of Wallonia (Belgija), Philharmonie Südwestfalen (Vokietija), Liepojos simfoniniu orkestru (Latvija) festivalyje „Piano Stars“, Filarmonica de Stat Targu Mures orkestru, Filarmonica Oltenija orkestru Rumunijoje.

Balandžio 5 d. Paryžiuje vyko net dviejų lietuviškų filmų – Romo Zabarausko „Streiko“ ir Igno Jonyno „Lošėjo“ – premjeros. Nepriklausomo Europos kino festivalio rytinėje šeštadienio programoje kino teatre „Les Parnassiens“ parodytas Romo Zabarausko „Streikas“ (We will riot). Tai pirmasis režisieriaus ilgo metražo filmas apie bendraamžius, jau gerai žinomas Lietuvoje – filmo garso takelis išleistas net atskiru albumu. Garsiajame autorinio kino teatre „L'Entrepot“ Monparnase parodytas Igno Jonyno „Lošėjas“ (Le Parieur). Kontroversiškas, su trilerio akcentais, eksperimentinėmis priemonėmis sukurtas provokuojantis ir įtikinantis filmas Paryžiuje varžėsi dėl pagrindinio autorinio kino festivalio „Europa apie Europą“ (L'Europe autour de l'Europe) prizo.

Kauno Žaliakalnis

Atkelta iš 7 psl.

Prof. Leonas Gudaitis turi rūpestį apginti prieš šešias dešimtis metų mirusį rašytoją ir lietuviško epo „Pasakų atošvaitos“ kūrėją Antaną Šmulkskį-Paparonį (1886–1951). Profesorius yra išnagrinėjęs jo gyvenimą, kūrybą knygoje „Tautinio epo kūrėjas“ (1993), parašęs išsamią rašytojo biografiją, Paparonį vadina įžymiuoju mūsų tautinio epo kūrėju. Tai jis neleido mums pamiršti šio autoriaus, rašė monografijas, knygas, straipsnius.

Palikime ramybėje tą „kritiką ir mokslininką“. Daug įdomesnė istorija – apie tai, kaip prof. L. Gudaičiui, kolekcininkui Domininkui Akstinui ir kraštotyrininkui iš Vilkiškos Pranai Juozapavičiui pavyko išgelbėti nuo sunaikinimo dalį Paparonio archyvo.

A. Šmulkskio-Paparonio „Rinktinių raštų“ (1997) įvade L. Gudaitis taip aprašo apsilankymą jo buvusiuose namuose Vaižganto gatvėje Nr. 12, Kaune, ten gyvenusios bičiulės ir talkininkės Marijos Sakauskaitės kambaryje. „Į modernų triaukštį netoli Vytauto Kalno Kaune, prisimenu, patekau atsitiktinai, išgirdęs, kad ten galima išgyti tokių senienų, kokių nerasi jokiam antikvariate. Maloni pusamžė moteris pasirodė dideliame kambaryje, panašiam į dailės muziejaus salę, tiesiog ant parketo sukrautą krūvą senutėlių knygų. Virpančiais iš nekantrumo pirštais perdėlioju jį, nusivyliau: daugiausiai tai buvo religinių apmąstymų vertimai, išleisti Šv. Kazimiero draugijos. Dailiai įrištas V. Kudirkos raštų šešiatomis ir keli vokiečių okupacijos pabaigoje išspausdintos, bet nespėtos išplatinti K. Inčiūros pjesės 'Vincas Kudirka' lankai su viršeliu jau buvo kažkam pažadėti, tad, nusipirkęs neišpaustyta A. Jakšto 'Lyrikos' (1930) tomą, porą M. Vaitkaus ir vieną M. Gustaičio knygą, pažymėtas apvaliais monografiniais antspaudėliais. Aš pasukau filinginių durų link. Tačiau prieš išeidamas pasiteiravau, kieno tai išparduodami leidiniai. Kai moteris pasakė, kad tai prieš dešimtį metų mirusio kunigo rašytojo Antano Šmulkskio-Paparonio asmeninės bibliotekos likučiai, o aš pasigyriau turįs visas jo grožinės kūrybos knygas, ji paprašė prieš kelionę pridėti, ir mužu susipažinome. Žodis po žodžio įsikalbėjome. Atrodo, išlaikiau egzaminą, atsakęs į kelis paprasčiausius klausimus apie Paparonį. Marija Sakauskaitė pasiguodė, kad jis buvęs ir liko nesuprastas, neįvertintas, nutylimas ir net išjuokiamas. Kai kurios užuominos man buvo aiškios: jos lietuvių literatūros istorikus ir V. Mykolaitį-Putiną. Bandžiau ir vienus, ir kitą teisinti, bet išėjo nevykusiai. Apie save M. Sakauskaitė vengė šnekėti, tačiau neslėpė tos nykumos, kurioje atsidūrė, netekusi išmintingo patarėjo, artimiausio žmogaus pasaulyje. Nedrįsau jos guosti, nes tai nebūtų padėję: laistydama figusus ir oleandrus, šluostydama dulkes nuo gausybės K. Šimonio paveikslų, melddamasi prieš įstabią altorinę Rafaelio 'Siksto Madoną' su Kūdikiu, ji buvo vieni vienai.

Atsisveikindama M. Sakauskaitė atnešė iš kito kambario man glėbį nuotraukų – Adomo Varno nufotografuotus kryžius, tačiau aš suglumęs atsisakiau priimti tokią dovaną, kurios nesugebėčiau deramai įvertinti, ir pasiūliau šias unikalias nuotraukas... perduoti kuriam nors kraštotyros muziejui. Ji tik liūdnai nusijuokė.

Metų metus vaikščiojau pro tą namą, bet neišdrįsau pakilti rainuoto marmuro laiptais į antrą aukštą...

Norėtusi, kad kuo daugiau lietuvių prisiliestų prie kunigo ir rašytojo Antano Šmulkskio-Paparonio kūrinių. Ir kad neatsirastų Lietuvoje nenaudėlių, juodinančių šio patrioto gyvenimą ir kūrybą. □